

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра духових та ударних інструментів РДГУ

**ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ДУХОВОЇ МУЗИКИ В КОНТЕКСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ТА ЗАРУБІЖЖЯ**

Збірник наукових праць

Випуск 9

**м. Рівне
2017**

УДК 788 : 008(063)
ББК 85.315.7
I – 90

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації *серія КВ № 19865-9665 Р*

Друкується за ухвалою Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 30 березня 2017 р.)

Редакційна колегія:

Постоловський Р.М., Заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Академії соціальних і педагогічних наук, кандидат історичних наук, професор, ректор РДГУ, голова редакційної колегії;
Апатський В.М., доктор мистецтвознавства, професор, Народний артист України, академік, член-кореспондент академії мистецтв України, професор кафедри дерев'яних духових інструментів Національної музичної академії України імені П.П. Чайковського, м. Київ, заступник голови редакційної колегії;
Павелків Р.В., Заслужений працівник освіти України, академік Академії наук вищої освіти України, доктор психологічних наук, професор, перший проректор РДГУ, заступник голови редакційної колегії;
Цюлюпа С.Д., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв РДГУ, відповідальний секретар;
Посвалюк В.Т., доктор мистецтвознавства, професор, м. Київ;
Ян Романовський, доктор наук, професор, м. Бидгощ, Польща;
Криштоф Камінський, доктор наук, професор, м. Лодзь, Польща;
Нічков Б.В., доктор мистецтвознавства, професор, м. Мінськ, Республіка Білорусь;
Скороходов В.П., доктор культурології, професор, м. Мінськ, Республіка Білорусь;
Круль П.Ф., доктор мистецтвознавства, професор, м. Івано-Франківськ;
Богданов В.О., доктор мистецтвознавства, професор, м. Харків;
Карняк А.Я., доктор мистецтвознавства, професор, м. Львів;
Качмарчик В.П., доктор мистецтвознавства, професор, м. Київ;
Вербець В.В., доктор педагогічних наук, професор, м. Рівне;
Сверлюк Я.І., доктор педагогічних наук, професор, м. Рівне;
Вовк Р.А., кандидат мистецтвознавства, професор, м. Київ;
Гишка І.С., кандидат мистецтвознавства, доцент, м. Львів;
Прокопович Т.Ю., кандидат мистецтвознавства, доцент, м. Рівне.

Рецензенти:

Апатський В.М., доктор мистецтвознавства, професор, народний артист України, академік, член-кореспондент академії мистецтв України, професор кафедри дерев'яних духових інструментів Національної музичної академії України імені П.П. Чайковського.
Яремко Н.О., доктор мистецтвознавства, професор кафедри музичної фольклористики Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка.

Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя. Збірник наукових праць. Випуск 9 / Упорядник С.Д.Цюлюпа. – Рівне: Волинські обереги, 2017. – 216 с.

ISBN 978-966-416-489-1

У збірнику містяться результати наукових досліджень у жанрі духової музики, поєднані різні підходи дослідників до розкриття питань з історії виконавства на духових інструментах, створення духових оркестрів та перспективи їх розвитку, а також з методики викладання гри на музичних інструментах.

Подана проблематика, наукові статті містять корисну інформацію для викладачів, студентів, магістрантів, аспірантів та докторантів мистецьких вищих навчальних закладів і широкого кола шанувальників жанру духової музики.

The collection contains the results of research in the genre of wind music, combines different approaches of researchers to disclose the issues of history performance on wind instruments, creation of brass bands and prospects for their development, as well as teaching the methodic of performance on musical instruments. Submitted problematics and scientific articles contain useful information for teachers, students, undergraduates, graduate students and doctoral students of art universities, as well as for a wide range of fans of the brass music genre.

УДК 788 : 008 (063)
ББК 85.315.7

*За достовірність фактів, дат, назв тощо відповідають автори статей.
Погляди авторів можуть не збігатися з позицією редакційної колегії.*

ISBN 978-966-416-489-1

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017
© Кафедра духових та ударних інструментів РДГУ, 2017
© Видавництво "Волинські обереги", 2017

в контексті нац

Апатський В.

Карняк А.Я.
XX століття...

Качмарчик В.

Богданов В.
(09.12.1942): в

Павелків Р.
виконавської
інструментах

Круль П.Ф.
XIX століття

Сверлюк Я.І.

Скороходов

Нічков Б.В.
XIX – до нач

Криштоф І
початковий і

Ян Романов
створеної ко

Вербець В.
музиканта...

Цюлюпа С.

Марценюк

Гишка І.С.
мідних дух

Палаженко
умов гри на

Плохотнюк

Гайдабура
м. Рівне.....

Терлецьки
духового ор

ЗМІСТ

Апатський В.М. Нариси творчої діяльності професора Романа Вовка	7
Карпак А.Я. Історичний огляд флейтового мистецтва українських земель до початку XX століття.....	15
Качмарчик В.П. Флейтова соната в «...прозорих класичних тонах».....	23
Богданов В.О., Богданова Л.Д. Ростислав Володимирович Геніка (14.10.1858 – 09.12.1942): портрет музиканта за маловідомими і новими документами.....	28
Павелків Р.В., Палаженко О.П. Психофізіологічні основи формування музично-виконавської діяльності учнів-духовиків у процесі навчання гри на духових інструментах.....	54
Круль П.Ф. Драматургія тембру мідних духових інструментів у оркестровій музиці XIX століття.....	57
Сверлюк Я.В. Історичні витоки західноєвропейської професійної музичної освіти	59
Скороходов В.П. Публичные выступления	63
Ничков Б.В. Функционирование музыкальных учебных заведений в Беларуси (начало XIX – до начала XX ст.)	66
Криштоф Камінський. Методика керування духовими камерними ансамблями в початковий період свого існування.....	73
Ян Романовський. Вплив історичних знань та виконавства на сучасне бачення музики, створеної композиторами Бароко.....	77
Вербець В.В. Структурна організація методичної компетентності майбутнього музиканта.....	80
Цюлюпа С.Д. Асоціація діячів духової музики в мистецькому житті Рівненщини	83
Марценюк Г.П. Проблеми формування виконавського апарату тромбоніста.....	99
Гишка І.С. Музично-акустичні та анатомо-фізіологічні засади звукотворчого процесу в мідних духових інструментах.....	104
Палаженко О.П. Педагогічні рекомендації щодо пристосування дихальної системи до умов гри на духових інструментах.....	109
Плохотнюк О.С. Специфіка підготовки учнів-духовиків до публічного виступу	112
Гайдабура О.Д. Синкопи естрадно-інструментального напрямку джаз-оркестрів м. Рівне.....	115
Терлецький М.М. Деякі поради молодим диригентам щодо ефективного настроювання духового оркестру.....	118

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ УЧНІВ-ДУХОВИКІВ ДО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

Анотація. У статті аналізуються особливості підготовки учнів-виконавців на духових інструментах музичних відділень початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів до публічного виступу. Висвітлено питання виникнення певних чинників, що впливають у процесі їхньої виконавської підготовки на якість публічного виступу та розглядаються оптимальні шляхи вирішення зазначеної проблеми.

Annotation. In article features of preparation of students – performers on wind instruments to public speaking. Concert practice is a result of the musical training of students, which requires them hard work on selected woodwinds. Only as a result of systematic and purposeful work of the contractor could acquire various skills, which were essential to its further professional activities.

Проблема гармонійного розвитку молодого музиканта-духовика завжди знаходилася в центрі уваги викладачів по класу духових інструментів мистецьких навчальних закладів. Відомо, що саме мистецтво впливає і на формування світогляду, і на художньо-естетичну культуру підростаючого покоління. Провідна роль у цьому процесі відводиться педагогу, одне з основних завдань якого полягає в умінні навчити учнів правдиво й переконливо розкривати художньо-образний зміст творів та засобами музичної виразності під час публічного виступу передавати його слухачам.

Аналіз останніх наукових досліджень у цій галузі дає підстави констатувати, що проблема підготовки учнів початкових мистецьких навчальних закладів до концертної діяльності певною мірою розкриває закономірності організації цього процесу в учнів (В. Апатський, Н. Гуральник, Т. Докшицер, В. Подольчук, В. Посвалюк, І. Шрамко та ін.). У той же час, практика засвідчує, що переважна більшість учнів-духовиків сольо виступають тільки на відповідних формах звітності, що унеможливує повноцінне залучення до активної концертної практики музикантів.

Мета статті – розглянути специфіку підготовки учнів-духовиків до публічного виступу.

Як відомо, робота учнів над художнім твором завершується публічним виступом, який дає можливість донести до слухачів зміст музики, розкрити її красу і виразність. Успіх виконання залежить не тільки від майстерності виконавця і готовності твору. Він залежить від здібностей музиканта творити в умовах публічності.

Ще на початковому етапі навчання учневі треба роз'яснити значення виконавської діяльності. Необхідно прививати відчуття відповідальності за якість виконання на естраді і разом з тим любов до гри на публіці. Учень повинен звикнути до того, що концертний виступ – це серйозна справа, за яку він несе відповідальність перед слухачем, перед автором твору, перед самим собою і перед своїм викладачем, що разом з тим – це свято, найкращі хвилини, коли він може отримати велике художнє задоволення. Юний музикант повинен зрозуміти, що його майбутня професія розрахована на публічність, що стати артистом, минаючи сцену, неможливо. Але не всім музикантам (у тому числі і кваліфікованим) вдається високоякісне виконання на сцені. Основна причина – надмірне хвилювання, яке сильно сковує виконавський апарат.

Естрадне хвилювання проявляється по-різному: одні учні, хвилюючись, втрачають контроль над своїм диханням, інші відчують сильну сухість язика і губ, треті – гублять рухливість пальців тощо. Подібні порушення не проходять безслідно і для самого виконання, яке втрачає свою точність, чіткість і виразність.

Всі ці форми сценічного хвилювання постійно зустрічаються в практиці виконання. З ними треба вести систематичну боротьбу, враховуючи індивідуальність кожного учня, аналізуючи причини кожної його невдачі.

Важливо якомога краще підготувати учня до концертів і не випускати його на сцену з недопрацьованими творами. Необхідно пам'ятати, що зриви під час публічного виступу призводять до появи страху перед сценою. Дуже шкідливо фіксувати увагу учнів на проблемі хвилювання. Навпаки, як вже було сказано, потрібно виховувати у них відчуття радості від спілкування з аудиторією і процесу публічного виступу. А сам учень повинен зосередити свою увагу на тому, щоб найкраще виконати твір. Ось деякі практичні поради, щоб попередити естрадне хвилювання і можливі невдачі на сцені:

1. Музичний твір повинен відповідати можливостям учня. Виконавець має вільно впоратися з технічними й художніми труднощами твору. Інакше в учня може виникнути відчуття невпевненості в своїх силах, що стане причиною сценічного хвилювання.

в контексті на

2. Для і
напам'ять і вст3. Інстр
несправність м4. Музи
шось сторонні

можна забути

5. Для
музикантів у пМузикан
первові навагі

Учень повине

нього необхід

невідомий, ад

Особли

виступу не од

уваги. Досягт

необхідно вт

відпрацьовує

Перед концер

знайомих. Ви

програми.

Перед

виходячи на

художні намір

Наперед

за один день

гостру, жирну

поїсти небага

в'ялим, сонли

На кон

психологічно

привести до

Чим ча

виконавським

програмами п

нашу думку,

активізація ко

Як відо

досягти сутте

Також велик

конкретними

класний конц

учнів класу те

Закрити

заходу може б

до відкритих

досвіду висту

першому півр

уваги. Діти п

влучна, але до

Класний

класним вecho

скоріш навчал

Ці конц

відношення с

підготовки і п

2. Для успішності концертного виступу необхідно, щоб учень впевнено знав музичний твір напам'ять і встиг обіграти його на репетиціях в концертному залі.

3. Інструмент виконавця на момент виступу має бути в робочому стані, бо найменша несправність може викликати додаткове хвилювання і буде постійно відволікати увагу учня.

4. Музикант повинен вміти повністю зосередити свої думки на виконанні, тобто не думати про щось стороннє, а головне – не реагувати на можливий шум і рух у залі. При виході з творчого стану можна забути текст і взагалі припинити гру.

5. Для подолання відчуття страху і боязливості сцени необхідна систематична участь музикантів у публічних виступах [1, с. 79-80].

Музикантові-виконавцю необхідні сильна воля, стійкий характер, здібність витримувати великі нервові навантаження. Не випадково слово віртуоз пішло від латинського *virtus*, що означає доблесть. Учню необхідно суворі умови концертного залу. Кожний концертний виступ – це як битва, кінець якої невідомий, але її потрібно обов'язково виграти.

Особливо складне завдання виникає перед виконавцем, коли йому потрібно підготувати до виступу не один твір, а цілу концертну програму. Виконання програми в цілому потребує стійкості уваги. Досягти цього допомагає невпинна турбота про внутрішню логіку музичного розвитку. Тобто, необхідно втілити звуковий образ, який відчувається внутрішнім слухом. Стійкість уваги відпрацьовується в процесі тренування не тільки на естраді, але і в період підготовки до виступу. Перед концертом важливо іноді програвати програму під час домашнього заняття, серед товаришів і знайомих. Виконавець повинен навчитись відчувати її форму, взаємозв'язок творів, які входять до програми.

Перед концертом слід відпочити, не виконувати ніякої виснажливої роботи. Тоді учень, виходячи на сцену, відчуває повну духовну і фізичну свободу, яка дає можливість здійснити свої художні наміри. Після цього можна говорити про гарне і творче естрадне самопочуття.

Напередодні і в день концерту багато займатися не слід. Якщо все зроблено, техніка і пам'ять за один день не розладнається. В останні дні перед концертом і в день виступу не слід їсти консерви, гостру, жирну, гарячу їжу, яка сушить і травмує слизову оболонку рота. Перед концертом потрібно поїсти небагато, але поживно. Не слід пити заспокійливі препарати, бо вони роблять музиканта в'ялим, сонливим, а хвилювання залишається.

На концерт краще приходити раніше, щоб спокійно привести себе в порядок, розігратись, психологічно настроїтись. Однак дуже рано приходити не слід. Тривале очікування виступу може призвести до хвилювання.

Чим частіше учень виступатиме на сцені, тим краще він навчиться володіти собою і своїм виконавським апаратом. Все це значно підвищить його виконавську майстерність. Але навчальними програмами передбачені тільки 3-4 публічних виступи учнів (академічні концерти та екзамени). На нашу думку, цього дуже мало. Тому цільовою установкою для формування артиста повинна стати активізація концертної діяльності.

Як відомо, індивідуальна форма занять зближує учня і педагога і завдяки цьому можливо досягти суттєвих результатів, спираючись не тільки на музичні якості дитини, але й на людські [2]. Також великого значення набуває система позакласної роботи з учнями, що була підказана конкретними ситуаціями і пройшла перевірку на практиці. Наприклад, закритий класний вечір, класний концерт із запрошенням публіки (батьків, товаришів, випускників класу), конкурси серед учнів класу тощо.

Закритий класний вечір – це концерт, на якому присутні тільки педагог і учні його класу. Тема заходу може бути різноманітною. Ця форма позакласної роботи є перехідною від індивідуальних занять до відкритих виступів. Такий концерт допускає участь всіх учнів класу незалежно від здібностей, досвіду виступів. День проведення концерту встановлюється викладачем (наприклад, жовтень у першому півріччі, березень – у другому). На концерті створюється атмосфера підвищеного інтересу та уваги. Діти помічають у грі й поведінці товаришів абсолютно все. Незграбних, розгублених чекає влучна, але доброзичлива критика, а кращі виступи викликають щирі захоплення.

Класний концерт із запрошенням публіки. Такий концерт має багато спільного із закритим класним вечором, але відрізняється від нього наявністю запрошеної публіки. Функція концерту швидше навчальна, ніж показово-звітна [3]. Концерт повинен проходити урочисто, у концертній залі.

Ці концерти дуже корисні: вони виховують навички публічного виступу, нерідко змінюють відношення слабких учнів до концертного виступу, посилюють їх інтерес до занять. У процесі підготовки і проведення таких вечорів формується міцний колектив класу, який активно впливає на

становлення особистості учнів і їх виконавської майстерності [4]. Концерти також треба проводити за межами закладу (загальноосвітні школи, дитячі садки, клуби тощо).

Участь у різноманітних конкурсах так само є видом публічного виступу. В основному конкурси проходять за межами навчального закладу (регіональні, обласні, всеукраїнські, міжнародні та ін.). Корисним буде проведення їх і в межах школи. Наприклад, конкурс етюдів серед учнів класу у подібному конкурсі можуть бути задіяні всі учні: більшість – виконавці, деякі – у складі журі. Дуже надається повна свобода в обговоренні результатів.

Практика показала, що позакласна робота дає можливість виникненню різних форм і методів впливу на учня, а активна концертна діяльність допомагає йому з упевненістю показати кінцевий результат роботи. Важливо, щоб уся діяльність викладача як у класі, так і за його межами була живою, інтенсивною і цікавою.

Однією із складних проблем публічного виступу є необхідність виконання програми напам'ять. Як відомо, до XIX ст. музиканти грали по нотах. Поява виконавця на сцені без нот вважалось май шарлатанством. Традиція гри напам'ять виникла більше ста років тому. Вона увійшла в моду ще в часи Ф. Ліста. У подальшому виконання без нот стає неписаним законом концертного виступу, а концертант з нотами сприймається як аномалія. Таке відношення до гри напам'ять збереглося і до цього часу. Але музиканти і в минулому, і в наш час по-різному ставилися і ставляться до необхідності виконання програми напам'ять [5].

Що стосується виконавців зарубіжних країн, вони, як правило, грають по нотах, вітчизняні ж музиканти дотримуються радянської традиції виконання напам'ять.

На наш погляд, виконання програми напам'ять є просто необхідним. Граючи без нот, виконавець отримує можливість глибше поринути в дійсність виконуваної музики. Гра напам'ять сприяє підвищенню загальної виконавської майстерності.

Поява виконавця на сцені має певний порядок. Виходити потрібно не кваплячись, пропускаючи вперед концертмейстера. Після виходу – поклін. Потім можна зробити спокійний вдих, трохи його затримати та видихнути. Спокійний вдих заспокоює нервову систему. Ті, в кого від хвилювання пересихає в роті, можуть випити ковток води (склянку з водою приготувати раніше). Вода зволожує слизову оболонку рота і допомагає зняти хвилювання.

Розташуватися на сцені слід в оптимальній акустичній точці і щоб не закривати концертмейстера. Виконавець повинен постати перед аудиторією в гарному настрої, зарядженим позитивними емоціями.

Грати треба без напруги, яскраво розкрити зміст музичного твору, упевнити, зацікавити слухача. Коли гра закінчиться, вклонитися і, пропускаючи концертмейстера вперед, спокійно піти зі сцени.

Після виступу – обговорення результатів, що обов'язково переслідує педагогічну мету, узагальнює, відзначає досягнення й недоліки, намічає шляхи подальшого розвитку.

Таким чином, концертна практика є своєрідним підсумком музичної підготовки учнів, яка потребує від них наполегливих занять на обраному духовому інструменті. Тільки у результаті систематичної і цілеспрямованої роботи виконавець може оволодіти тими навичками, без яких неможлива його подальша професійна діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наймушина Ю. О. Основи теорії і методики навчання гри на флейті : навч. посіб. / Ю. О. Наймушина, О. С. Плохотнюк. – Луганськ : Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2011. – 148 с.
2. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе творческого и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М. : Высш. шк., 1970. – 216 с.
3. Подольчук В. В. Навчання гри на трубі і виконавська практика : навч. посіб. / Подольчук В. В. – Донецьк : ТОВ "Цифрова типографія", 2009. – 106 с.
4. Наймушина Ю. О. Впровадження педагогічних умов формування виконавської майстерності підлітків-флейтистів у педагогічний процес початкових музичних закладів / Ю. О. Наймушина // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2010. – № 8 (195). – С. 129-134.
5. Апатський В. М. Основи теорії та методики духового музично-виконавського мистецтва / В. М. Апатський. – К. : КНМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. – 432 с.

- Качмарчик Володимир Петрович** – доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри дерев'яних духових інструментів Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського, м. Київ.
- Круль Петро Франкович** – доктор мистецтвознавства, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри виконавського мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ.
- Максименко Дмитро Петрович** – старший викладач кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка, м. Львів.
- Максименко Лілія Василівна** – викладач відділу духових та ударних інструментів Львівського музичного коледжу ім. С. П. Людкевича, м. Львів.
- Малиновська Рипсіме Андраніківна** – аспірант кафедри теорії та історії культури Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського, м. Київ.
- Марценюк Герольд Петрович** – кандидат мистецтвознавства, доктор філософії (Ph. D.Art), (мистецтво), професор кафедри музичного мистецтва Національного університету культури і мистецтв, м. Київ.
- Нічков Борис Володимирович** – доктор мистецтвознавства Росії, кандидат мистецтвознавства РБ, професор, професор кафедри дерев'яних духових інструментів Білоруської державної академії музики, заслужений артист Республіки Білорусь м. Мінськ, Республіка Білорусь.
- Островський Юрій Володимирович** – викладач вищої категорії, керівник зразкового дитячого духового оркестру Рівненської дитячої музичної школи № 2. м. Рівне.
- Островська Олеся Юріївна** – студентка кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв РДГУ м. Рівне.
- Павелків Роман Володимирович** – доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, академік Академії наук вищої освіти України, перший проректор Рівненського державного гуманітарного університету м. Рівне.
- Павленко Олена Федорівна** – кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка, м. Львів.
- Палаженко Олег Петрович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне.
- Пастушок Тарас Васильович** – викладач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне.
- Плохотнюк Олександр Сергійович** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інструментально-виконавської майстерності Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ.
- Прокопович Тетяна Юріївна** – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне.
- Романовський Ян** – доктор наук, професор музичної Академії імені Фелікса Нововейського м. Бидгощ, Польща.